پ: پیاو ، پرسیار

ژ: ژن، بەڵام وڵام

نووسینی دوکتۆر روئیا تلوعی

بەشی دووەم:

درێژەی پرسیارەکانی وتاری «فێمینیزم و فێمینیستانی کورد » نووسینی کاک «ئاسۆ بایزیدی»

پ: ژنە رۆشنبیری کورد چ تاریفێکی بۆ فێمینیزم هەیە؟ ئایا ژن بە رەسەن دادەنێ و دژی پیاو دەوەستێ؟

و: بە رای من وەك زۆر لە فێمینستەکانی جیهان کە لە سەر ئەم تاریفە رێککەوتوون، فێمینیزم ئەو زانستە و ئەو بزووتنەوەیە کە پێی وایە ژن بە هۆی ژنێتی و جنسییەوە ستەمی لێدەکرێ و تووشی هەڵاواردن دەبێ و هەر بۆیە دەبێ هەوڵ بدەین ئەو ستەم و هەڵاواردنە دژ بە ژنان وەسڕین و مرۆڤەکان چ ژن چ پیاو لە مافی مرۆڤایەتی بەهرەیان بێت.

یەکێك لە لقەکانی فێمینیزم هەیە کە باوەڕی بەڕەسەنایەتی ژنە. من وەك فێمینیستێکی کورد باوەڕم بە رەسانەیەتی مرۆڤە. فێمینیزمی کوردی دژ بە پیاو ناوەستێ بەڵکوو دژ بە سیستەمی پیاومەزنی دەوەستێ کە ژنی کۆیلە و پیاوی توندوتیژ رادەهێنێ. پیاوی توندوتیژیش خۆی بە چەشنێك دیل و ئەسیری سیستەمی پیاومەزنیە.

پ: ئایا ژنانی فێمینیزمی ئێمە ئاگاداری هەموو لق و پۆکانی فێمینیزم هەن؟ ئەگەر فێمینیستە کوردەکان لە سەر ئەم قۆناغە فکرییەکەم ئاگا بن، ناحەز نیە بە بێ ناسین و توێژینەوەی چەمکێ هەڵگری ئەو چەمکە بن؟

و: دەسەڵاتی ئایینی و توتالیتر و دیکتاتۆرەکانی ناوچە بەردەوام ریکلامیان دژ بە فێمینیزم کردووە و بەم شێوەیە ناساندوویانە کە فێمینیزم واتە بەرەڵایی سێکسی و تێکدەری بنیاتی خێزان و هاوجنسگەرایی. بەم شێوە ژن و پیاوان لەم چەمکە ترساندووە. بۆ نموونە «ئەسەدوڵڵا بادامچیان» جێگری بەرپرسی حیزبی مۆئتەلیفە لە ئێران کە لایەنی راستی دژ بە ریفۆرمخوازانن و ساڵهایە دەسەڵاتدارن لەم وڵاتە، لە دانیشتنی ژنانی ئەم حیزبە لە شاری کرمان وتوویەتی:

«ئیستیکباری جیهانی! دەیەوێ لە ڕێگای فێمینیزمەوە شوناسی ژنان وەسڕێ و بیانکاتــە دوژمــنی پیاوان و بەم شێوە دژایەتی بنەماڵە دەکات. ژنی موسڵمان دوو ئەرکی گەورەی هەیە: یەکەم تێگەیشتــن لە مەترسی لایەنگری ژن لە ڕۆژئاوا کە بۆتە کەرەسەیەك بۆ کۆلۆنیالیزم و دووەم، تێگەیشتــن لە پێگەی ژن لە ئیسلامی نەبەوی و عەلەوی و ریکلامــی ئــەم ڕێبازانــە بــۆ ڕزگــاری ژنــان. ڕۆژئاوایيــەکان هــەوڵ دەدەن کۆمەڵگای جیهان سێیەمی لە دەروونەوە تووشی شەڕ بکەن تا خاوەن شوناسی خۆیان نەبن و بەو شوناسەوە لە بەرانبەر ئیستیکباردا ڕانەوەستــن. بادامچیان وتی: دەسەڵاتی ئیسلام لە ئێراندا پێگەی ڕاستەقینەی بە ژنان داوە و بۆتە هۆکاری خۆشویستــن و ڕەزامەندی بە ئیسلام! ژنی موسڵمانی ئیمڕۆ ئەرکی سەرشانیەتی بەربەرەکانێ لەگەڵ ئەم ئامانــجانەی فێمینیزمدا بکات.

هەرچی سەیری ئەو قسە دەکەم ڕادەمێنم لە یەکشێوەبوونی ئەو چەشنە بیــرکردنەوە لەگەڵ شێوازی بیــرکردنەوەی بڕێك لە ڕووناکبیــرنــمایانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە خۆشیان بەداخەوە بە نەتەوەیی لە قەڵەم دەدەن. (ئاماژە بە کۆنگرەی ژنی کورد)

کۆمۆنیستەکانیش، فێمینیزم بە کۆسپی سەر ڕێگای خەباتی پرۆلتاریا دەزانن و بڕێك لە خــەڵکانی دواکەوتووی ناووڵاتیش جگە لەوەی خراپ لە فێمینیزم تێ گەیشتوون و تۆمەتی بەڕەڵایی و دژەپیــاوی لــە هەموو فێمینیستێك دەدەن، دەڵێن تا کێشەی نەتەوایەتی هەیە نابێ باسی کێشەی ژن بکرێ!!

بە گشتی دەتوانــم بڵێم ئەمانە بۆتە هۆکاری ترس لە چەمکی فێمینیزم و بە داخەوە زۆر لــە ژنــان لەبەر ئەوەی ئاوایان نەزرێ، ناوێرن شوێن فێمینیزم بکەون. بێگومان لەم هەل ومەرجەدا ئەوەی ئامادەیە بێ ترس خۆی بە فێمینیست بزانێ دەبێ لە سەری موتاڵا و خوێندنەوەی بووبێ و بە هۆی ئەوەی بــەر شــاڵاوی تۆمەتی لقە ناحەزەکانی فێمینیزم نەکەوێ دەبێ شارەزای هەموویان بێ. بە کورتی دەتوانــم بڵێم هــەڵگری فێمینیزم بوون لە وڵاتی ئێمە ئاسان نیە.

پ: ئایا بە ڕاست فێمینیزم تا ئەو ڕادەیە جوان و خاوێنە کە ڕووناکبیــرانی کورد باسی دەکەن؟

و: فێمینیزم و هەر ئایدیۆلۆجیایەکیتر لە فکر و ئەندێشــەی مرۆڤــەوە بــەدیهاتوە و دیــارە کــەم و کــووڕی و خــاڵی سەرکەوتووشــی دەبــێ، هــەروەك کۆمــۆنیزم، سۆســیالیزم، لیبــــراڵیزم، نیومارکســیزم، نیولیبــراڵیزم، مۆدێرنیزم، پۆستمۆدێرنیزم و... هتد مرۆڤ بەردەوام بەم چــەمکانەدا دەچــێتەوە و نوێیــان دەکاتەوە. لە ڕەوتێکی مێژووییــدا ئــەو دەرفەتــە بــۆ مرۆڤــ دەخــولقێ کــە هەڵســەنگێنێ و بزانــێ ئــەم

ئایدیۆلۆجیانە لە ئەزموونی کۆمەڵایەتیدا چ دەسکەوتگەلێکی بووە و چەندە سەرکەتووە و لە چیدا لاوازە. هەر بۆیە رووناکبیـرانی کوردیش دەتوانن بە کەڵکوەرگرتن لە ئەزموونی مێژوویی و کۆمەڵایەتی فێمینیزم خاڵە سەرکەوتووەکان و خاڵە لاوازەکانی بەرچاو بگرن و هەوڵ بدەن هەڵەکانی دووپات نەکەنەوە.

پ: ئایا فێمینیزم دەتوانێ خۆی لەگەڵ کولتووری نەتەوەیەك بە نێوی کورد یەك بـخات؟

و: سەرەتا پێش وڵامی ئەم پرسیارە دەبێ بڵێم ئەوە کوردە کە دەبێ هەوڵ بدات خۆی لەگەڵ جیهان و پێشکەوتن و دەسکەوتەکانی یەك بـخات، ئەگینا دواکەتوو دەمێنێ و وردە وردە لە رەوتی بەجیهانیبووندا دەتوێتەوە و لەناو دەچێ. ئێمەی کورد دەبێ هەوڵ بدەین لەگەڵ مرۆڤەکانیتری جیهان لە پێوەندیدا بیـن و ناکرێ خۆمان لە جیهان جیا کەینەوە. گرنگ ئەوەیە لەم پێوەندیەدا خۆمان و کولتوورمان گەشـە بـدەین و هاوکات لەگەڵ ناساندنی خۆمان بە جیهان رێگری لە توانەوە و سڕینەوەمان بکەین. چ ئیــرادێکی هەیـە بلیمەتی کورد بتوانێ خاوەن بیـروبڕوای کاریگەر لـە سـەر ئایـدیۆلۆجیا جیهانییـەکان بێـت؟ جـا ئەگـەر داهێنەریش بوو چ باشتـر.

لە سەر ئەوەش کە ئایا فێمینیزم و کولتووری کورد رێك دەکەون یا نا، دەبێ ئاماژە بەوە بکەم کـە فێمینیزم بزووتنەوەیەکی یەکسانیخوازە، بەڵام خاڵی سەرکەوتووی ئەوەیە کە راسـت دەسـت دەخاتـە سـەر بناغەییترین سەرچاوەی نابەرابەری و ئەوەش نابەرابەری ژن و پیاوە. هەروەها فێمینیزم ئەو تواناییەی هەیە کە لەگەڵ ئایدیۆلۆجیا باوەکانی جیهان خۆی بگونـجێنێ و تەنانەت لە نەتـەوە و رەگەزەکانـدا بـە شـوێن جێگای شیاوی خۆیدا بگەڕێ. هەر بۆیەش دەتوانێ لە نەتەوەی کوردیشـدا جێگـای بێـت و رۆشنبیــرانی کوردیش بە تایبەت ژنان، فێمینیزمی کوردی پێناسە و تیۆریزە بکەن. «بێل هۆکز» بە کتێبی «مەگەر من ژن نیم» بابەتێکی نوێی لە سەر فێمینیزمی رەش ورووژاند و دنیای فێمینیزمی شڵەقاند.

«کۆماری جایاواردینا» فێمینیستی هیندی باس لەوە دەکـات کـە فێمینیزمـی ئـەورووپی توانـای ناسینی بناغە خۆماڵییەکانی فێمینیزمی جیهان سێیەمی نیە و هەروەها دەنگی نارەزایی خۆی دەردەبـڕێ سەبارەت بەوەی کە بۆ دەبێ وا بیـر کەینەوە کە خەباتی نەتەوەیی گرنگتـرە لە خەباتی رزگاریـخوازی ژن و ئەم دوانە لێك جیا کەینەوە؟ «ئۆما نارایان» باسی بزاڤی فێمینیسـتی هینـدی دەکـات و دەڵـێ: «ژنـانی هیندی کێشەی تایبەتی خۆیان هەیە و بزاڤی فێمینیستی هیندی دەبێ وڵامدەری ئەو کێشە تایبەتانە بێت، وەك کوژرانی ژنان بە هۆی کەم بوونی جیازی، دەستدرێژی پۆلیس بۆ ژنـانی زینـدانی هینـدی، هـەژاری،

پرسی تەندروستی و کێشەنەتەوییەکان. چالاکانی سیاسی فێمینیستی هیند، فێمینیزم بە بەشێکی سەرەکی لە روانگەی سیاسی نەتەوەیی زۆربەی وڵاتانی جیهانی سێیەم دەزانن.

«سینتیا ئۆنلۆ» باسی هەڵسووکەوتی کۆلۆنیالکەر و بە کۆلۆنیکراوەکان دەکات و پێی وایە: ژنانی وڵاتانی ژێر دەسەڵاتی کۆلۆنیالیزم بە شێوەی کەرەسەی شەهوەتپەرستی و سێکسی بۆ خزمەتی پیاوانی کۆلۆنیالیست بە کار هاتوون و تەنانەت ژنان بۆ یەکگرتوویی حکومەتە بیانییەکان لەگەڵ خەڵکی ژێرچەپۆکی کۆلۆنیالیزم بە زۆر دراون بە شوو. ژنانی تریش بە شێوەی ئاشپەز و کرێکاری ژنانی سپی پێستی خاوەن دەسەڵاتی کۆلۆنیالیست سەرکوت کراون.

بەهەرحال ئیمرۆکە فێمینیستگەلێك هاتوونەتە گۆرپانەکەوە و باسی جنسییەت و نەتەوە دەکەن و رەخنە دەگرن لەوەی کە رۆڵی ژن لە پرۆژەی وڵات دروست کردن بەرچاو ناگیرێ. بەتایبەت شێوازی یارمەتی ژنان بەم پرۆژە جیاوازە لە پیاوان. «نێرا یووال دەیویس» و «فلویا ئافتیاس» دەڵێن ژنان لە پرۆسەی بەدیهێنانی ئەتنیك و نەتەوەدا بە چەند شێوە بەشدارن:

1- لە پێکهێنانەوەی بەردەوامی کەمینەی نەتەوەیی

2- بەدیهێنانی بەردەوامی سنووره نەتەوەیی و ئەتنیکییەکان

3- رۆڵی سەرەکی و ئەکتیڤیان هەیە لە راگرتنی بایەخەکۆمەڵایەتییەکان و لەم جیلەوە بۆ ئەوجیل گواستنەوەیان

4- ژنان نوێنەر و ئیندێکسی جیاوازییە نەتەوەییەکانن

5- ژنان بەشدارانی چالاکی شۆرش و خەباتە نەتەوەییەکانن

کەواتە ژنانی کوردیش راگری جیلی کورد، نەتەوەی کورد، بایەخە کولتووری و کۆمەڵایەتییەکانی کورد، نوێنەر و نیشاندەری نەتەوەیەکی تایبەت بە نێوی کورد و هەروەها نیوەی هێزی شۆرشگێری کورد بۆ خەباتی رزگاریخوازی گەلەکەیانن. ژنانی کورد ناتوانن جیاواز لە نەتەوەکەیان بن. تایبەتمەندییە کولتووری و نەتەوەییەکانیشیان هاوکات لەگەڵ بایەخی تایبەت، کێشەی تایبەتیشیان بۆ سازدەکات کە دەبێ رەچاو بکرێ. هەر بۆیە ژنی کورد لە ژن بوونیا لەگەڵ تەواوی ژنانی دنیا هاوبەشە و لە کوردبوونیا لەگەڵ تەواوی کوردەکانی دنیا بەشدارە و دەتوانێ خاوەن فێمینیزمی خۆی بێت. بۆ ئێمەی ژنی کورد بە

قەت ژنی هیندی و ژنانی رەشپێست و ژنانی جیهان سێیەمـمان پێ ناكرێ؟ چیمان لە ژنـانیتـری جیهـان كەمتـرە؟ بەرای من هیچ.

پ: وشەی فێمینیزم كەی هاتە گۆڕێ؟

و: دیارە فێمینیزم لە ریشەی femen واتە ژنەوە دێ؛ بەڵام لە ساڵی 1871دا بۆ یەكەم جار لـە دەقێكی پزیشكی بۆ باسكردن لە نەخۆشیەكی جنسی پیاوان كە تایبەتـمەندی ژنانە لە جەستەیاندا بـەدی دەكرا بە كار هێنراوە. لەم دواییانەشدا كە وشەی فێمینیزم بە گشتی بۆ بزووتنەوە مافخوازەكانی ژنان بـە كار دەبرێ، هێشتا بۆ ئەوەی كە بزووتنەوەی ئاشتیخوازانەی ژنان و... هتد بگرێتەوە یان نا، جێگای پرسیار و باس و خواسە.

پ: رووناكبیـری كورد مەبەستی لە كام لایەنی فێمنیزمە؟

و: بێگومان من ناتوانـم لە لایەن هەمووانەوە قسە بكەم و تەنیا رای خۆم دەردەبـڕم. مـن لەگـەڵ نەوەی دووەمی فێمینیزم واتە شەپۆلی سێیەم دەگونـجێم و پێم وایە كێشە نەتەوەییەكانی كـورد لـە سـەر كێشـە جنسـییەتییەكانی ژنـانی كـورد راسـتەوخۆ و ناڕاسـتەوخۆ كاریگـەرە. لـە لیبـراڵ و سۆسـیال و ماركسیست و رادیكاڵ فێمینیزمیش ئەو گوڵانەی هەڵدەبژێرم كە بە منی كورد زیاتر بـخوات و ئەوانەی بە دڕكی دەزانـم نامەوێن؛ بەڵام بە دڵنیاییەوە وەك فێمینیستێكی كورد دژ بە سیستەمی پیاو مەزنیم، نـەك دژ بە پیاو. لە ئاڵمان رادیكاڵ فێمینیستێك وتی: دەبێ جیهان لە پیاو وەسڕین. وتـم: ئەی من عاشقی كێ بـم؟ بۆوەی من نۆرماڵم. كوڕەكەم، مێردەكەم، باوك و براكانـم خۆش دەوێن. ژیـان بـە وانیشـەوە خۆشـە. فێمینیستێكی كورد دژی كۆیلەتی جنسێك و رەگەزێك و نەتەوەیەكیترە.

پ: پێت وا نیە هەموو پارت و رێكخراوە سیاسی و كۆمەڵایەتییەكان هەر لـە كۆنـەوە گرنگـی تایبەتیان داوە بە ژن و كاروباری ژنان؟

و: تا گرنگی دان بە كار و باری ژنـان لـە چ رەهەندێكـەوە سـەیر كـەین؟ ئەگـەر ئـەم گرنگیدانـە راستەقینە بوایە ئیستا لە ئاستی سكرتاریەت و نیوەی ئەندامانی كۆمیتەی ناوەندی و سیاسی و هتد دەبوا ژنانیشمان بدیبایە. قسە تا كردەوە زۆر جیاوازە. كێشەی ژن بە لقێكی بێدەسەڵات بە ناوی ژنانەوە چارەسەر

ناکرێ. هێشتنەوەی ژنان لە ئاشپەزخانەکان و ناردنی پیاوان بۆ ئەورووپا بۆ خوێندن و پەروەردەبوون و نەهاتنەوە، کێشەی ژن چارەسەر ناکات. مەبەستم هەموو حیزبەکانە.

من لای نەتەوەی دەسەڵاتدار بە سەر کورددا بەردەوام خاڵە سەرکەوتووەکانمان دەبژێرم، بۆوەی پێم وایە ئەوان ناسیۆنالیزمێکی تۆخیان هەیە و لەو روانگەوە پێیان خۆشە بەردەوام لاوازی و کەم و کوورپیەکانی ئێمە ببینن و بە چاوماندا بکوتنەوە و بە سووك سەیرمان کەن و پێمان بڵێن ئێمە دواکەوتووتر لەوەین کە بتوانین خاوەن دەوڵەت بین. هەر بۆیە پێویستە بزانن تواناییەکانی ئێمە چیە و لە چ رەهەندگەلێکەوە سەرکەوتووین. لە هەمان کاتدا لە ناو خۆماندا باشترە بزانین دڵخۆش کردن بە کارگەلێکی رووکەش قەت قەت ناتوانێ کاریگەر بێت. لە ناوخۆ دەبێ چاو لە راستیەکان نەقونجێنین و رەخنە بگرین و هەوڵ بدەین قەرەبووی هەڵەکانمان بکەینەوە. ئێمە شتی سەرکەوتوومان هەیە، بەڵام هەڵە شمان هەیە.

حیزبە کوردیەکان لە ناخی کۆمەڵگاوە هەستاون و دوژمنانمان حەز بکەن و حەز نەکەن ئەم حیزبانە بە هەرحاڵ پێگەی خەڵکییان هەیە و لە دۆخی گونجاودا خەڵك ئەو لایەنگرییە نیشان دەدەن. کەواتە رەخساندنی دەرفەتی بەشداری و چالاکی بۆ ژنان تەنانەت ئەگەر بە پەیڕەوی سیاسەتی هەڵاواردنی پۆزەتیڤ بە بەرژەوەندی ژنانیش بووبێ، دەتوانێ لە گۆڕانکاری بارودۆخی ژناندا کاریگەر بێت و هەروەها لە کۆمەڵگاشدا دەنگ بداتەوە. هەروا کە ئاڵوگۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لە بارودۆخی ژناندا دەتوانن لە ئاستی حیزبەکانیشدا رەنگ بدەنەوە.

پ: قازی نەمر ئەو کاتەی مینا خانمی هان دەدا بێتە مەیدانی چالاکی، بیری لەوەی دەکردەوە رۆژێ کەسێ کوششەکانی وان دەباتە نێو خەرمانی فێمینیزم؟

و: هەر رووداوێکی مێژوویی دەبێ بە پێی هەلومەرجی کاتی خۆی هەڵسەنگێنین. نووسینەوەی مێژوو و هەڵسەنگاندنی رووداوەکان بە پێوەری هەلومەرجی زەمەنی هاوچەرخ هەڵەیەکی گەورەیە. مێژوو بە دەست پیاوان نووسراوە؛ ژنی تێدا نابیندرێ یان ئەگەر هەیە بە چاوێکی پیاوانە وەسف دەکرێ و لە روانگەی پەسندی ئەوانەوەیە.

دیارە لە کاتی کۆماری کوردستاندا فێمینیزم بووە، بەڵام لەو کاتەدا چەندە لە وڵاتانی جیهانی سێیەم پەرەی سەندبوو؟ ئایا بە راستی قازی نەمر تەنانەت وشەی فێمینیستی بیستبوو؟ هەل و مەرجی ئەو کاتە کاریگەرێتی زۆری لە شۆڕشی سووری سۆڤیەت گرتبوو. کۆمۆنیزم زاڵ بوو. کۆمۆمیستەکان تا ئیمڕۆش دژ

به فێمینیزم وەستاونەتەوە، بۆوەی پێیان وایە فێمینیزم کەلێنێك دەخاتە نێو چینی پرۆلتاریا و ژنانی کرێکار لە پیاوانی کرێکار جیا دەکاتەوە. ئەوان دەڵێن رزگاری ژن لە سەرکەوتنی خەباتی چینی پرۆلتاریادایە و چینایەتی نەمێنی، ژن رزگار دەبێ. هەر چەند لقی مارکسیست فێمینیستی فێمینیزمیش هەیە کە لە ئایدیای مارکسیستی بۆ راڤەی ئەو ستەمانەی کە لە ژن دەکرێ، کەڵك وەردەگرێ.

بەهەرحاڵ مەبەستم ئەوە بوو ئایدیۆلۆجیا و بزاڤی فێمینیستی لە کاتی قازی نەمردا شتێکی ئاشنا نەبوو بۆ خەڵکی ئەم ناوچە، بەڵام ئەوەی گرنگە هەنگاوی «قازی محەمەد» و «مینا خانم» بووە بۆ سەرکەوتنی ژنان کە بە پێی هەلومەرجی ئەو کاتە بە راستی کارێکی گرنگ بووە. بە داخەوە تەمەنی کۆماری کوردستان زۆر کەم بوو. ئەگەر بمابایە و بە هەمان شێوە کە دەستی پێکرد لە سەر کاروباری ژنان بچوایە، ئیستا لەوانەیە کوردستان و دۆخی ژنی کورد لە ریزی وڵاتانی پێشکەوتووی جیهاندا بوونایە.

ماویەتی